

І.А. Готун, О.М. Казимір

БАГАТОШАРОВЕ ПОСЕЛЕННЯ МІЖ ХОДОСІВКОЮ ТА ЛІСНИКАМИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ РОБІТ 2008 р.

The results of the 2008 season of the research of a settlement between Khodosivka and Lisnyky are being put into scientific circulation. On the new area the materials of mostly Pidhirtsevo-Mylohradska culture, as well as Slavic antiquities of the 2nd and 3rd quarters of the 1st millennium, have been discovered.

Північна експедиція ІА НАНУ за фінансової та організаційної підтримки підприємства «Хутір Ясний» (П.Т. Куций, В.В. Сіненко, С.Г. Євдоченко) продовжила реалізацію започаткованої у 2003 р. програми вивчення, збереження і музеєфікації старожитностей між Ходосівкою та Лісниками, студіювання давніх ремесел і промислів, популяризації історико-культурної спадщини регіону серед широкого загалу. Протягом поточного сезону на території Хотівського лісництва Боярської лісово-дослідної станції на досліджуваному багатощаровому поселенні з матеріалами понад 20 культур, горизонтів і типів велись роботи на одному розкопі, розпочатому минулого року. Про критерії вибору ділянки для розкопок, методичні прийоми, які застосовувалися в ході робіт, уже йшлося в попередніх публікаціях, тому відзначимо лише, що 2003 р. у закладеному на ділянці «Город лісника» шурфі 1 × 1 м було виявлено 64 фрагменти ліпного посуду доби пізньої бронзи, раннього залізного віку, ранньослов'янського часу, фрагмент стінки гончарної посудини, кістки тварин і залізний предмет. Розбитий тут протягом сезону 2007 р. розкоп VII був введений до загальної системи реперів, створеної на пам'ятці; всього роботи велися на одному секторі в південно-західному куті ділянки, біля верхів'я направлено у бік заплави яру, який обмежує територію з півдня. Досліджена ділянка (100 м²), зрозуміло, не може дати достатньо підстав для глобальних висновків. Тоді було вивчено один об'єкт та отримано досить цікавий матеріал

щодо специфіки освоєння території досліджуваної пам'ятки давньою людністю.

За сезон 2008 р. на пам'ятці у системі восьми секторів (2—9) відкрито 698 м² площі, де виявлено і досліджено 35 об'єктів (2—36). Простежено, що одразу за шаром дерну, що сягав 0—0,05 м, залягав гумусований шар темно-сірого кольору, пошкоджений оранкою (0,05—0,35 м). Нижче (0,32—0,70 м) простежено шар жовто-сірого супіску. З глибини переважно 0,70 м фіксувався суглинистий материковий шар світло-жовтого кольору. Культурний шар містив уламки ліпного посуду, поодинокі шматки обгорілої глиняної обмазки та печини, металургійних шлаків. Особливість керамічного комплексу — розвали, або посудини, у яких реконструйована значна частина профілю (показово, що деякі походили не із заповнення того чи іншого об'єкта, а безпосередньо з культурного шару селища); речовий матеріал — побутовий інвентар (прясла, ножі, точильні бруски, розтирачі тощо), бронзова підвіска та ін. (рис. 1, 2).

Зокрема, у південно-східній частині квадрата Б/1 на глибині близько 0,50 м було зафіксовано понад 30 фрагментів однієї посудини. Вдалося частково реконструювати (складено повний профіль) горщик тюльпаноподібної форми із проколами під вінцями, який належить до підгірцівсько-милоградської культури. Максимальне розширення тулуба припадає приблизно на середину висоти. Колір плямами, переважно бурий, сірий. Поверхня шорстко-загладжена, частково залощена. Тісто з домішками жорстви та піску. Вінця дещо відігнуті назовні. Висота виробу становить 257 мм, діаметр вінця 170 мм, дна 100 мм, плічок 175 мм. Ще одне скупчення кераміки (22 фрагменти) від однієї посудини було зафіксо-

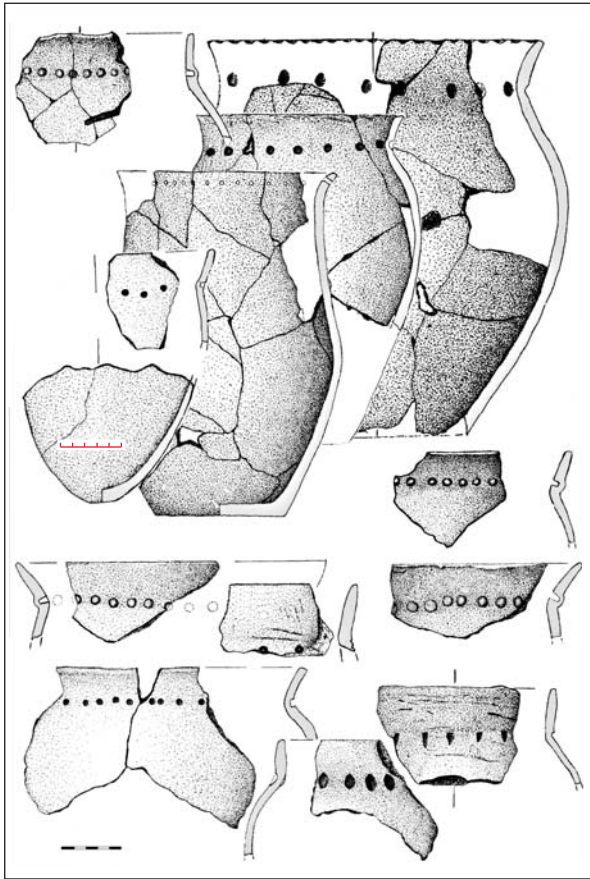

Рис. 1. Кераміка I тис. до н. е. з багатшарового поселення між Ходосівкою та Лісниками

ване у північно-східній частині цього ж квадрата. Посудина реконструйована від вінець до рівня придонної частини. Колір плямами з відтінками сірого, бурого і коричневого. Вінець — з пальцевими вдавленнями по зовнішньому краю. Поверхня шорстка. Тісто з домішками жорстви, піску, дрібного шамоту.

Об'єкти репрезентовані переважно ямами господарського призначення чи побутово-господарського використання, проте є такі, що вирізняються з-поміж решти конструктивними особливостями, специфікою заповнення тощо.

Привертає увагу *об'єкт 5*, простежений у квадратах В—Г/1 сектора 2 та квадратах В—Г/5 сектора 3 у вигляді плями сіро-чорного забарвлення, яка світлішала ближче до південно-західного краю. Глибина фіксації 0,70 м, заповнення заходило в материк до позначки 0,56 м від рівня фіксації. У плані об'єкт круглий, діаметр 1,34 м. Стіни майже вертикальні, дещо заокруглюються ближче до дна. Основний шар заповнення мав сіро-чорне забарвлення і підстелявся у південно-західній частині шаром сірого супіску, що виходив на поверхню.

Північно-східна частина об'єкта була частково перекрита пізнішим об'єктом 14. Матеріал із заповнення представлений 9 уламками вінець, 104 фрагментами стінок (із них 79 дрібних), фрагментом денця (з двох уламків) ліпних посудин, кісткою тварини, шматком лімоніту та двома — пісковіку. Привертають увагу верхня частина ліпного горщика з прокресленими семизубим знаряддям взаємоперехресними смугами неглибоких прямих ліній, три фрагменти стінок з прокресленим зубчастим знаряддям орнаментом, схожим на попередній, уламок стінки з двома рядами наколів по зовнішній поверхні та фрагмент ліпного вінця мініатюрної посудини. Також часто траплялися уламки кераміки червоно-бурого кольору, що містили грубі зерна шамоту; не виключено, що цей посуд належить слов'янському населенню I тис.

Прикладом також може слугувати *об'єкт 7*, виявлений у квадраті Б/3 у вигляді темно-сірої круглої плями з діаметром 1,4 м. Рівень фіксації плями 0,3 м від сучасної поверхні. У розрізі — об'єкт зрізано-конічний. Глибина 0,8 м від рівня фіксації. Заповнення об'єкта тришарове: шар, утворений темно-сірим супіском, мав потужність 0,40 м і рівномірно розповсюджувався у верхній частині споруди; він підстелявся сірим супіском, що мав потужність 0,20—0,25 м, який у свою чергу перекривався шаром темно-сіро-жовтого суглинку. Цей шар завтовшки 0,20—0,24 м містив з південного боку суглинистий прошарок темно-коричневого кольору. Заповнення об'єкта містило уламки ліпного посуду (25 фрагментів неорнаментованих стінок та ще 187 дрібних, 1 — придонної частини, 4 — денця, 22 — уламки вінець, з яких 3 прикрашені орнаментом, 1 — ручки), остеологічний матеріал (1 зуб тварини, 5 обпалених кісток та 1 необпалена), 4 шматки граніту, 2 — пісковіку та 2 шматки обпаленої глиняної обмазки.

Показовий *об'єкт 10*. Зафіксований на глибині 0,4 м від рівня сучасної денної поверхні у квадратах Б—Г/1, В—Г/2 сектора 4, квадратах Б—Г/5 сектора 5 у вигляді дещо витягнутої з північного заходу на південний схід овальної плями, яка виділялась на тлі світлого материка своїм темно-сірим супіщаним заповненням. Довжина об'єкта становила 3,88 м за ширини 3,48 м та максимальної глибини 0,2 м. Стінки об'єкта похилі і переходять у відносно рівну долівку. В центральній частині споруди виявлено стовпову яму 0,24 м в діаметрі, що заглиблювалась в материк на 0,37 м. Одношарове заповнення об'єкта — темно-сірий супісок, який пе-

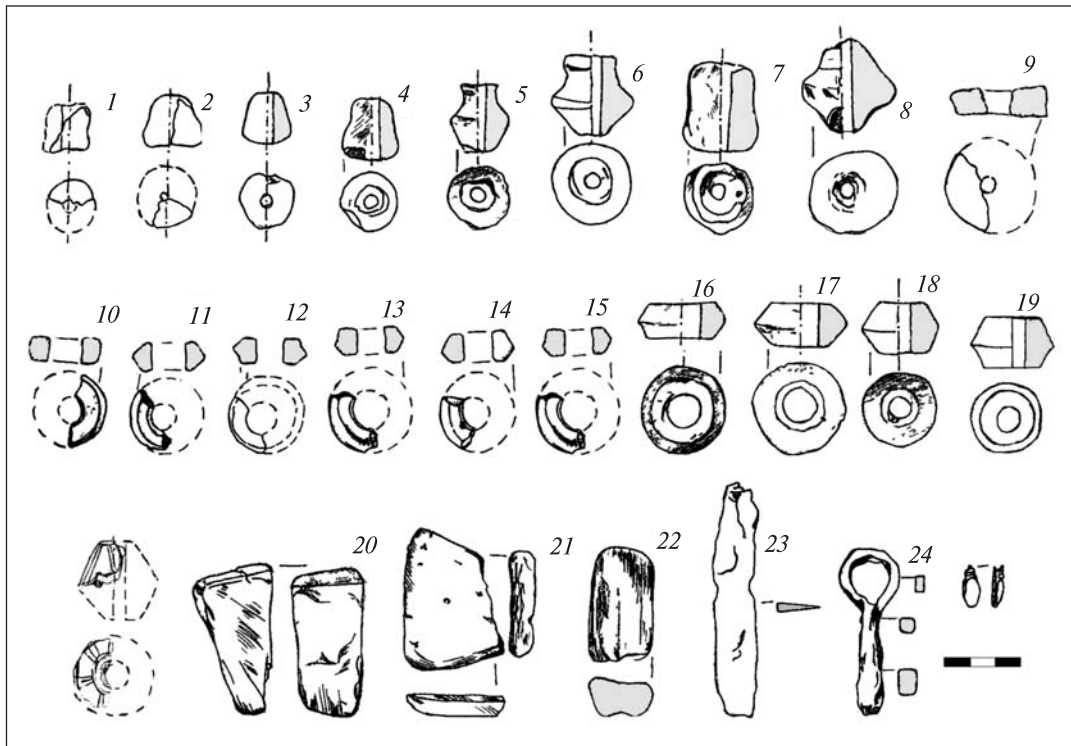

Рис. 2. Типи речових знахідок з багатозарового поселення між Ходосівкою та Лісниками

реходить в материк (глина темно-жовтого кольору) — містило посудиноподібне керамічне прясло на глибині 0,42 м (0,02 м від рівня фіксації об'єкта) коричневого кольору, з висотою 30 мм, діаметром основ 26 мм та 29 мм, з отвором 6—7 мм в діаметрі; фрагмент точильного бруска на глибині 0,5 м (0,1 м від рівня фіксації об'єкта) завбільшки 30 × 20 × 20 мм та досить численний керамічний матеріал. Зокрема, неорнаментованих та орнаментованих вінець виявлено по 5 уламків, стінок, відповідно, 46 та 8 фрагментів, денць — 2 уламки. В керамічному комплексі будівлі привертає увагу розвал горщика підгірцівсько-милоградської культури, який походив з південної частини заповнення.

Інший приклад — об'єкт 19, зафіксований у вигляді плями неправильної овальної форми темно-сірого супіску в квадратах В—Г/1 сектора 5 на глибині 0,40 м від рівня сучасної денної поверхні. Об'єкт витягнутий вздовж осі північний захід — південний схід. Встановлено, що довжина об'єкта становила 1,32 м за ширини 1,04 м та максимальної глибини 0,64 м. Стінки, прямовисні з північного сходу і південного заходу, є незначний (до 0,12 м) підбій у північно-західній та південно-східній частинах об'єкта. Одношарове заповнення — темно-сірий супісок, який плавно переходить в материк (глина темно-жовтого кольору) — містило фрагменти ліпної кераміки доби пізньої бронзи — ранньо-

го залізного віку (вінець неорнаментованих — 2 фрагменти, прикрашених орнаментом — 3, стінок неорнаментованих — 32) та кістки тварин, зокрема обпалену.

На окрему увагу заслуговує об'єкт 20, виявлений на глибині 0,3 м у вигляді темної плями 2,4 × 1,5—1,6 м. Заповнення споруди заходило вглиб на 0,18 м і складалося з двох шарів: до 0,10—0,12 м — темно-сірий супісок; від 0,10—0,12 м до 0,18 м — чорно-сірий супісок з вуглинями, сажею, шматками горілої деревини. У північно-східній частині об'єкта простежено підвальну (0,20 × 0,25 м) концентрацію печини, можливо, сліди вогнища. По периметру стінок заглибленої частини споруди, на відстані 0,05—0,10 м від країв котловану фіксується тонкий (1—2 см) шар глиняної обмазки. У заповненні виявлено керамічні уламки, серед яких малої посудини та посуду ранньоскіфської культури.

Ще кілька об'єктів — 2—4, 6, 12, 13, 14—18, 22, 34—36 — овальні та неправильно овальної, неправильно круглої форми, яйцеподібні, підпрямокутні, зафіксовані на глибині 0,25—0,72 м від рівня сучасної поверхні, витягнуті в меридіональному або широтному напрямку та з північного сходу на південний захід, північного заходу на південний схід, заглиблені на 0,12—0,45 м при довжині (діаметрі) 0,85—1,90 м і ширині 0,55—1,30 м, мали переважно дещо похи-

лі стінки і рівне або з незначним заглибленням дно. З їх світло-сірого, сірого та темно-сірого супіщаного заповнення походила кераміка, а саме, розвали та неповні розвали посуду, глиняні прясла, розтирачі, шматки каміння та обгорілої глиняної обмазки, остеологічні знахідки. Зокрема, прясло керамічне, знайдене на глибині 0,05 м у заповненні об'єкта 12 і мало посудиноподібну форму, висоту 26 мм, діаметр основ 20 мм, боків — 32 мм і 28 мм, отвір з діаметром 6 мм. Ще одне керамічне прясло із заповнення того ж об'єкта біконічне, заввишки 13 мм, з діаметром основ 23 мм, ребра — 33 мм, з отвором 10 мм у діаметрі.

Об'єкти 26, 32 подібні до попередніх, круглі та овальні, заповнені темно-сірим супіском. Їх довжина (діаметр) становили 1,08—1,20 м, ширина — 1,04 м, максимальна глибина дещо більша: 0,64—0,70 м. Мали відносно прямовисні стінки та переважно рівну долівку. Їх заповнення містило уламки ліпного посуду,

шматки обгорілої глиняної обмазки, остеологічний матеріал, речові знахідки. Так, з об'єкта 26 походило біконічне керамічне прясло з діаметром ребра 0,31 мм, отвору — 0,22 мм.

Показово, що, на перший погляд, в керамічному комплексі цієї ділянки поселення переважає посуд середини I тис. до н. е. підгірцівсько-милоградської археологічної культури. Разом з тим, частина слабкопрофільованих горщиків з дещо відігнутих вінцем побутовала в межах I тис. до н. е. — I тис., а значна кількість біконічних прясел, як низьких пропорцій з широким отвором, так і високих з вузьким, зокрема й орнаментованим прокресленими лініями, вказує на досить високий відсоток слов'янських матеріалів серед знахідок сезону. Остаточні висновки можливі лише після повного опрацювання колекції.

Дослідження багатощарового поселення між Ходосівкою та Лісниками планується продовжити.

